

Радомир Поповић

Православни богословски факултет Универзитета у Београду – Србија

e-mail: radomir.popovic@live.com

КОНСТАНТИН ВЕЛИКИ И КАНОНИ НИКЕЈСКОГ САБОРА(325) (Унутрашње црквене прилике почетком 4. века)

***Апстракт:** Унутрашња духовна превирања у самој Цркви била су просто неминовна последица стицања спољашње, објективне слободе Хришћанства у Римском царству почетком 4. века. Хришћанство се сада нашло у доста повољнијем положају. Како се то ново стање одразило на свакодневни живот унутар Цркве? О томе се донекле може наћи одговор кроз пажљиво ишчитавање канона Првог васељенског сабора у Никеји (325) и анализом истих. Ови канони или правила су одраз времена и прилика у којима су настали, али исто тако одраз су наслеђеног стања, односно црквеног поретка претходних векова. У сумарној анализи ових правила видећемо како се древна, стара пракса усаглашава са новонасталим приликама и како се, с друге стране, нове појаве у Цркви регулишу „старим обичајима“, односно предањском вером и поретком.*

***Кључне речи:** црква, сабор, правила, царство, свештенство, расколи, јереси, предање.*

Једно од актуелних питања у Цркви, у годинама после ступања на снагу Миланског едикта (313), било је и питање припреме за Крштење, односно ступање у Цркву. Сада није било опасно јавно приступање Хришћанству и може се претпоставити да је било много више оних који су поведени управо таквом слободом, односно могућношћу, масовно приступали слободној вери. То је у самој Цркви изазвало одговарајуће тешкоће које су нарушиле устаљене навике и већ стечена, слободно се може рећи, неписана правила којима се Црква руководила. Тако треба разумети почетак другог правила или канона Првог васељенског сабора, где се каже да се „много шта, или по нужди или настојањем људи догодило“. Другим речима, по нужди или у приликама које су условиле саме околности у којима је више преовладавао људски чинилац, а против „црквеног правила“, многи хришћани који су дошли из многобоштва, који су кратко време провели као оглашени, одмах су привођени Светој тајни Крштења (духовна бања). Овде се ради о хришћанима који су на брзину прошли кратку хришћанску поуку и без детаљније провере и испитивања препуштани Крштењу. Таква пракса није у духу „црквених правила“, како је већ речено, већ је више изнуђена и учињена „настојањем људи“. Овим је поремећен унутрашњи црквени поредак. Који су унутрашњи мотиви изнудили овакво стање? Вероватно је да није само реч о слободи која је давала свима подједнаку прилику да постану хришћани. Нови и масован прилив многобожаца у Цркву тешко је могао бити духовно контролисан у свим сегментима и околностима. Чињени су велики и

чести пропусти што се тиче доследности у хришћанској поуци, оглашавању или катихуменату, што је била превасходна обавеза и старање епископа и других клирика. „Брзо привођење духовној бањи“ имало је за рђаву последицу нагло повећање броја хришћана у црквеним заједницама, али и нарушавање духовног нивоа и квалитета хришћанског живота. Осим тога, припадање хришћанској заједници сада је све више значило и било скопчано са одређеним повластицама које су хришћани све више стицали у држави. За многе је, како се у истом канону може наслутити, управо то и био главни мотив или побуда да уопште приступе новој вери.

„Противно црквеном правилу “из незнабоштва“ и привођени духовној бањи¹. И не само то. Правило исто тако, као још већу духовну опасност за Цркву, констатује и чињеницу да су на тај начин, на брзину, приведени хришћанској вери, „узвођени на епископство и презвитерство“. Дакле, тек крштени, неофити или новопросвећени, који су мало времена били оглашени (катихумени) и после Крштења нису дуже време проверавани у вери, примали су Свету тајну свештенства, а то значи постали су учитељи у вери и побожности и животу духовном другима, а да сами нису били довољно утемељени и искуствени у вери. Оци сабора у овом случају констатују у наведеном канону кршење заповести Св. Апостола Павла који недвосмислено, свакако поучен искуством, заповеда: *Не новокрштен, да се не би погордио и упао у осуду ђавољу* (1 Тим 3:6). Овај канон се ослања на један старији, а то је Апостолско 80 правило, као и на Лаодикијског помесног сабора из друге половине 4. века – правило 3, које је кратко, али изричито: *Не треба новокрштенога приводити у свештени чин*.

Одредбе наведених и њима сличних правила проистичу из црквене праксе која је јасно показала које су рђаве последице по црквени живот ако се тако поступа. Онај ко није довољно поучен и утврђен у хришћанској вери, а ступа у свештенство, ризикује да сам постане жртва великог грехопада које канон означава као „душевни грех“. Шта управо подразумева израз „душевни грех“, не слажу се сви тумачи црквених канона. Додуше, сваки грех је душевни грех, али се овде највероватније мисли на грех гордости и надмености². Колико ће тачно времена трајати оглашење, односно катихуменат, и колико времена треба да прође од тренутка Крштења до примања Свете тајне свештенства³, правила не одређују јер све зависи од појединца, верника, хришћанина, његовог поимања, процеса христјанизације и опитног искуства. Сви хришћани нису исти. Примери релативно брзог напредовања у вери, а самим тим и заузимање одређених места унутар црквене организације и тела Цркве, зависи од сваког појединца. Има добрих примера, да не кажемо изузетака као што је Нектарије Цариградски патријарх (постао патријарх од оглашеног хришћанина у току Другог васељенског сабора 381. године) или патријарха Тарасија (постао патријарх у доба иконоборачке кризе 784. године) или патријарха Фотија (постао патријарх 858. године за само неколико дана, а био је само верник, лаик).

Греховни пад је нешто што свакога може снаћи. Канон о којем говоримо односи се на свештена лица која могу запасти у „душевни грех“, који је по Теодору

---

1 Р. Поповић, *Васељенски сабори – одабрана документа*, књ.1, Београд 2012, 107; *Свештени канони Цркве*, прев. са грчког и црквенословенског Епископ Атанасије (Јевтић) умировљени Херцеговачки, Београд 2005, 68; *Правила Свјатих Вселенских саборов с толкованима*, Москва 2000, 5–10.

2 Епископ Атанасије, *Исто*, стр. 68, напомена 13, док Јован Зонара закључује да се сваки грех праведно може назвати душевним грехом, *Правила Свјатих Вселенских саборов*, 8.

3 Archbishop Peter L’Huillier, *The Church of the ancient councils*, New York, 2000, 34.

Валсамону, сваки грех који наноси повреду душе⁴ и који свештено лице чини недостојним да и даље остане свештено лице. Да би се овакве последице предупредиле и да би се смањило број оваквих случајева, ово правило забрањује убрзано препуштање оглашених Крштењу, као и само рукополагање у свештене чинове.

Почетак 4. века је време када монаштво постаје црквена стварност која чини саставни део Бића Цркве. Све више се може констатовати да Цркву сачињавају клирици, односно свештенство, верни народ (лаос) и монаштво. Дакле, три конститутивна елемента од којих сваки чини важан сегмент Цркве који се разликује као издиференцирана посебност омеђена јасним и доследним правилима. Тако треће правило Првог сабора има у виду свештенство, његову духовну узвишеност и чистоту у свакодневном животу. Из правила се може назрети древна црквена пракса да је свештенство живело у законитом браку, али исто тако било је свештених лица – епископи, свештеници и ђакони, који су по свом слободном избору и опредељењу живели као монаси. Дакле, клирици као монашка лица, њих, пре свега, има у виду ово правило. Они су морали, према својим монашким заветима, живети без икаквог подозрења и зазора верника. Обављајући на неки начин свештену службу као монаси, али у свету морали су строго и примерено држати своје монашке завете за које су се слободно определили, посебно завет девичанства. Правило помиње уведеницу, синисактос (συνεῖσαχτῆρ), женску особу која је свештеном-монашком лицу помагала у домаћим пословима. Правило није начелно против такве праксе, али, да би се избегло свако подозрење и сумњичавост, изричито наводи које женске особе су евентуално могле помагати свештено-монашким лицима: мајка, сестра, тетка, „или особе неподозриве у свему“. Не ради се, како сведочи црквени историчар Сократ Схоластик о обавезном нежењеном свештенству, наводећи пример монаха и исповедника вере преподобног Пафнутија⁵. Крајем 4. века, Св. Јован Златоусти пише своју познату расправу *Онима који код себе држе настањене девице*, у којој управо разматра ову, по свему судећи, веома раширену појаву. Он, додуше не говори изричито о свештеним лицима, већ начелно о хришћанима, при чему се подразумевају и клирици⁶. Оваква пракса, по његовим речима је *неправилна и противзаконита, односно, то је блуд који је уведен од злогног ђавола*⁷. Свети Василије Велики (+379) такође има у виду овај велики преступ у свом 87. правилу, које је у ствари *Писмо презвитеру Григорију*. Светитељ се управо позива на 3. канон Првог васељенског сабора и каже да су такви преступници „девственици само по имену“⁸. Јустинијаново црквено-државно законодавство, односно Новела 123, такође изриче строге санкције за преступе ове врсте: за свештеника предвиђа одлучење, а за епископе свргнуће⁹.

Следећи канон (4) бави се узвишеном службом епископа што подразумева начин избора новог епископа, његово рукоположење и постављање на одређену епископију. О свим овим појединостима строго се водило рачуна. Епископска служба

4 *Правила Свјатих Вселенских саборов*, 9.

5 Сократ Схоластик, *Црквена историја* 1,11. С. Тројицки, *Чему нас уче канони Првог васељенског сабора*, Хришћански живот 1 (1925), 240–241, аутор с правом подвлачи канонску неоснованост обавезног целибата код западних хришћана – римокатолика.

6 Свети Јован Златоусти PG 47, 495–514; српски превод: Свети Јован Златоусти, *Дела 1*, прев. са грчког Д. Ј. Лучић, Ниш 2012, 349–378.

7 Св. Јован Златоусти, *Исто*, 349–350.

8 М. М. Петровић, *Законоправило Светога Саве на српскословенском и српском језику 1*, Манастир Жича 2004, глава 21, Свети Василије Велики – правило 87.

9 *Исто*, глава 42, 71–72.

је слика саме Цркве као богочовечанског сабора овде и сада. Зато у избору новог епископа учешће узима цела Црква, овде се мисли на целу област као географску и административну целину. Саборно биће Цркве бира на саборни начин новог предстојатеља, али са знањем и учешћем митрополита области. Нови епископ мора бити добро познат целој Цркви, целој области и свим подручним епископима. Правило исто тако предвиђа могуће оправдане околности неприсутства и неучешћа епископа у избору, рукоположењу и постављању новог епископа. Оправдани разлози за то су „хитне потребе“, „даљина пута“. У том случају, одсутни епископи су морали свој пристанак да дају писменим путем. Али, најмањи број присутних епископа је двојица или тројица, како је то било у Цркви од самог почетка¹⁰. У каснијем Јустинијановом законодавству, у избору епископа учествују „свештеници и прваци дотичног града да за три изабрана лица донесу одлуку, пошто се закуну испред положеног Светог јеванђеља“¹¹.

Унутрашњи црквени поредак увек је био изложен опасностима различитих врста. Чување чистоте поретка је стални задатак Цркве, односно у првом реду самог епископа. О црквени поредак и саму чистоту вере могли су се огрешити сви – свештенство и верници. Исто тако, осуди одлучења (буквално разјаједничења) могли су подлећи сви који су се огрешили, и клирици и обични верници. Да би се црквени ред у потпуности сачувао правило (5) посебно наглашава да они који су од Цркве одлучени у једној области – одлучење је важило за целу Цркву. Вероватно је била рђава пракса да су неки, који су изопштени из Цркве у свом крају, били у Цркви другог града или краја примани као хришћани и верници. Да би се то спречило ово правило управо доноси ову одлуку. Правило, такође, има у виду и могућност да је неко могао бити одлучен од Цркве евентуалном довољном неувиђавношћу свог епископа: због малодушности или свађе, или неке такве пристрасности епископа. Да би се такви случајеви избегли и да би свако одлучење било што објективније, правило говори о саборном начину одлучивања у сваком појединачном случају. Зато је древна пракса Цркве била да два пута у току једне године буду црквени сабори у свакој области на којима би се такви случајеви разматрали. Сабори су били у рано пролеће – пред Свету Четрдесетницу, и у јесење доба. Апостолско 37. правило прописује да сабор буде четврте недеље Педесетнице и 12. дана месеца октобра (хипервератиј).

Иако је за Цркву настало објективно повољније време након Миланског едикта, настоји се да унутрашњи црквени поредак буде сачуван у духу наслеђеног предања. Често то Предање није било записано, већ је једноставно важило као неписано правило које је по свему имало снагу писаних црквених закона, односно канона. То најбоље илуструје 6. правило овог Сабора. Оно је донето као одговор на сасвим конкретан повод. Наиме, реч је о познатом Мелитијевом расколу¹² у Египту, који је својим непочинствима нарушио „старе обичаје“. Суштина овог раскола је Мелитијев строг став према палим хришћанима у току Диоклецијанових прогона (303/4. године) који су желели да се врате у Цркву. Далеко примеренији и блажи став по истом питању имао је Петар Александријски (+311). Пастирски благо поступао је према палим покајницима што се види из његове Пасхалне посланице из 306. године у којој говори о различитим степенима и поводима пада хришћана¹³. „Стари обичаји“

---

10 Апостолско 1. правило: *Епископа нека постављају два или три епископа.*

11 *Законоправило Светога Саве*, глава 45, грана 28.

12 Мелитијев раскол је, на неки начин, кроз цео 4. век потресао Цркву, код Св. Епифанија Кипарског то је 68. јерес (Против јереси, 68).

13 *Пасхална посланица* представља, у ствари, 14 правила или канона Св. Петра Александријског,

су наслеђено неписано правило по којем је црквена организација утемељена на територијалном начелу државне организације и зна за митрополитански систем. Наиме, постоје древне апостолске црквене катедре од почетка, од великог духовног угледа, које су по предању основали Свети Апостоли или неки од њихових ученика. То наслеђе се добро памти и преноси из нараштаја у нараштај и дубоко поштује. У истом правилу поменуте су изричито три такве духовне метрополе, односно митрополије: Александрија, Рим и Антиохија. Правило захтева да се очува и даље неизмењено древна пракса да епископи поменутих градова рукополажу све епископе у области која припада поменутих градовима и да се на тај начин „сачувају првенства Цркава“. Канон говори о јасним обрисима постојања митрополија, односно патријархата у раној Цркви, који ће убрзо прерасти у познати систем пентархије – петовлашћа у хришћанској васељени, који ће функционисати као целовит до половине 11. века¹⁴.

Објективна слобода Хришћанства учинила је да положај Светог Града сада буде уређен унутар хришћанске икумене. Наиме, у прва три века Јерусалим постоји као обична епископија, а првенство у Светој Земљи има административно средиште римске државне управе – град Кесарија. Сада се враћа право достојанство Светог Града изградњом храма Васкрсења Господњег. Старо, и од Римљана наметнуто име Елија, сада се елиминише и враћа се име Јерусалим. Епископ овога града (епископ Макарије 314–333), како се то констатује у 7. канону Првог васељенског сабора, има достојанство митрополита у достојанству и рангу, како је одређено у претходном, шестом канону, за градове као што су Александрија, Рим и Антиохија. Проналажење часног и животворног Крста, изградња храма Васкрсења Господњег (храм је освећен 335. године) и храмова у другим местима Свете Земље – Витлејем, Јерихон, Назарет, затим оживљавање интересовања за поклоњење¹⁵ Светим местима која се помињу у Новом Завету, а везана су за живот и рад Господа Христа, све је то учинило да Јерусалим заиста буде Мајка свих земаљских Цркава у хришћанској васељени.

На Првом васељенском сабору разматрано је и питање неких старих расколничких групација које су изазивале недоумице по питању како поступати са њима ако се евентуално враћају Цркви. Реч је о катарима, односно новацијани из доба цара Деција (249–251)¹⁶ или чистим који нису имали никаквих догматских скретања и заблуда. У Цркву су примани, ако се кају, не кроз Свету тајну крштења, већ благосиљањем, што се у духу 7. канона Другог васељенског сабора може схватити као миропомазање. На исти начин су у Цркву примани и новацијани и донатисти. У овом канону се инсистира да долазећи катари треба да признају управо оне заблуде због којих су били ван Цркве, а то је да признају другобрачне хришћане и да ће исто тако имати општење са хришћанима који су се, у току прогона, одрекли вере (пали су), а касније су се покајањем вратили у Цркву¹⁷. Ово не мора да значи да је Црква толерисала други брак својих верника – они су подвргавани одређеној врсти

А. Јевтић, *Свеитени канони Цркве*, 433–444, посебно канони 1, 3, 9, 10, 11, 13.

14 Р. L'Huillier, *Ibid*, 46–7; С. Vogel, *Primatialite et sunodalite dans l'Eglise locale Durant la periode ante-niceene, Aspect de l'Orthodoxie*, Paris, 1981, 53. и даље.

15 Једно од најстаријих описаних поклоничких путовања у Свету Земљу јесте *Peregrinatio Aetheriae ad loca Sancta*, према: Egerie, *Journal de voyage*, Р. Maraval (1982), *Sources chretiennes* 296, српски превод и издање Хахи Драгољуб Стојановић-Никац, Београд 2003, ред. превода Д. Петровић и Р. Поповић.

16 Блажени Јероним, *De viris illustribus*, 93. Гангрски помесни сабор (око 340. године) у својих више правила бави се катарима: канони 1, 2, 3, 4, 9, 10, 18.

17 Епископ Атанасије, *Исто*, стр. 72, напомена 22.

епитимије као другобрачници. Такви су сматрани као они „који су у току прогона пали“ и били су принуђени да се одређено време кају.¹⁸ Канон (8) исто тако признаје свештене чиновне које су расколници имали. При овоме се водило рачуна да су повратници у Цркву остајали у истим свештеним чиновима ако се нађу у граду или месту где није било свештенства католичанске Цркве. Уколико се пак догоди да у одређеном граду већ постоји епископ, повратник је имао само име и част епископа или је могао бити хорепископ или презвитер, како се не би нарушило древно правило црквеног литургијског и канонског поретка: *у једном граду не могу бити два епископа*, јер у једном граду један је епископ. Клирици који су долазили у Цркву из катарских или новацијанских расколничких групација признавани су у истом степену полагањем руку, што С. Тројицки сматра да је била у ствари Света тајна покајања, позивајући се на став патријарха Тарасија председавајућег на Седмом васељенском сабору (787)¹⁹. Овако благ став Оци сабора су имали из разлога да се новацијани врате у крило Цркве, а посебно њихови клирици „полагањем руку“.²⁰

Седми канон има вероватно у виду и расколнике познате као мелитијевце, по епископу Мелитију Ликопољском, који су били строги према онима који су поклекли у вери у току Диоклецијановог и Максимијановог прогона хришћана 303–304. године. Можда најаутентичније сведочанство ко је био Мелитије и мелитијевци, неколико деценија касније, даје Св. Епифаније Кипарски²¹. Одвојио се од Цркве са великим бројем епископа, свештеника, монаха и народа под именом „Црква мученика“. Клирике који су пали у току прогона, ако се кају, могли су бити примљени у Цркву као обични верници²². Касније, после сабора у Никеји, нажалост, удруживали су се са аријанцима против Цркве и Св. Атанасија Великог²³. Једно од старих и крупних питања којим се бавио Први васељенски сабор јесте и питање датума празновања Пасхе, односно Васкрса, о чему има трага код каснијих црквених историчара²⁴.

Од оних који се рукополажу у свештене чиновне захтевала се чистота живота, живота у духу саме вере. Ако тога није било, рукоположење је неважеће. У 9. правилу овог сабора такав поступак је „против канона“ било да је кандидат за рукоположење исповедио пре рукоположења своје грехове, па рукоположен, било да се о његовим гресима сазнало накнадно после самог рукоположења. Неотклоњиве сметње за примање свештеног чина нису застаревале. У канону се, додуше, не наводи који су греси у питању, само се каже да је то „против правила“. Овде се мисли на Апостолско 25. и 61. правило у којима се јасно каже да је реч о тешким гресима као што је, крађа, прељуба, блудочинство или гажење заклетве, који су неспојиви са презвитерским чином, било да се ради пре или после рукоположења²⁵.

18 С. Тројицки, *Чему нас уче канони Првог васељенског сабора*, 241.

19 С. Тројицки, *Исто*, стр. 243. Патријарх Тарасије, *Mansi XII*, 1022.

20 Р. L’Huillier, *Ibid*, 59. Rhalls-Potles II, 136, мишљење Јована Зонаре и Теодора Валсамона.

21 Св. Епифаније Кипарски, *Против јереси*, 48,1, ПГ 42, 184–201. А. Јевтић, *Патрологија 2*, Београд 1984, 21. Св. Епифаније каже да је Мелитије био угледни епископ, заузимао је у Египту друго место после Св. Петра Александријског (+311), *Исто*, 48,1.

22 Св. Епифаније, *Исто*, 48,1. О томе како су мелитијевци примани у Цркву видети: Писмо Отаца сабора код С. Схоластик, *Црквена историја 1*, 19.

23 Св. Епифаније, *Исто*, 48,7; 48,8; 48,9.

24 Детаљније о овоме са најновијом литературом видети, Р. Поповић, *Васељенски сабори – одабрана документа 1*, Београд 2012, 91–101, као и зборник радова у част Милутина Миланковића, *Календарско знање и допринос Милутина Миланковића*, Београд 2012.

25 *Правила*, 38–39.

Следећих неколико канона овог Сабора бави се, иако су прогони престали, свежим питањем палих хришћана у току недавних прогона. Правило 10. је веома јасно: они који су се у току прогона одrekli Христа, нису могли постати свештена лица. Канон следује 62. Апостолском правилу које има у виду клирике који се одрекну Христа. Сличну праксу бележи црквени историчар Јевсевије Кесаријски када говори о Новатовом расколу у Риму средином трећег века²⁶.

Палим хришћанима бави се и следећи 11. канон. Он има у виду вернике који су се без велике невоље, у току *Ликинијеве тираније*²⁷ одrekli Христа. Овај прогон је био још веома свеж, и како се у правилу каже, отпадање од вере било је без велике нужде: није било јаким принуда, одузимања имовине, као ни опасности или нечега другог (вероватно се мисли на прогонство, губитак службе, смртна казна). Такви, ако покажу жељу да се врате у Цркву, старањем епископа, подвргавани су посебној покајној процедури која је трајала 12 година. Наиме, ако се искрено кају три године, проводили су испред улаза у храм молећи опроштај од хришћана који су долазили на богослужење; затим су се седам година молили у дну храма заједно са онима који су се припремали за Крштење – са оглашенима или катихуменима, затим су се две године молили заједно са свим осталим верницима, и тек тада су препуштани Светој тајни причешћа, односно постајали су хришћани у правом смислу те речи.

Да је духовно превирање унутар Цркве још увек било велико као последица недавних прогона, посебно у војсци, показује 12. правило. Међу великим и храбрим исповедницима помиње се знатан број војника и војних заповедника који су остајући чврсто у вери, одбацивали војничке појасеве, што значи да су били спремни да пострадају за Христа. Међутим, догађало се да је међу њима било и колебљивих у вери, који су одбацили појасеве, предомислили се, односно уз помоћ поклона, постајали су поново војници, односно многобожци.²⁸ За такве правило предвиђа, ако желе да се врате у Цркву, потребно је да три године у храму стоје и слушају, десет година да припадају, односно да заједно са оглашенима излазе из храма, и тек после тога пуноправно учествују у животу Цркве. Правило, такође, има у виду и појединачне случајеве искреног кајања, тако да је надлежни епископ могао и човекољубивије поступити према таквима. Ако се пак догоди да неко од одлучених и подвргнутих вишегодишњем покајању, нађе се на самрти, пре истека одређеног времена за покајање, могао је примити Свето Причешће, као попутнику. Ако се пак догоди, правило и то предвиђа, да дотични остане жив, није се даље причешћивао, већ је с њим поступано како одговарајућа правила одређују.

Међу хришћане, макар само по имену убрајани су и они који су се припремали за Крштење, односно оглашени или катихумени. Да је то тако, потврђује 14. правило овог Сабора²⁹. Ако се догоди да у току прогона и оглашени отпадне од вере, они су, такође, подвргавани покајању. Они су имали да три године проведу као покајници, и тек онда су враћани у ред оглашених. Дакле, њихово Крштење је одлагано најмање за три године, јер су од вере отпали пошто су „већ названи

26 Јевсевије Кесаријски, *Црквена историја*, 6,43.

27 О Ликинију као Константиновом савладару и његовом ставу према Хришћанству, мој предстојећи рад у припреми: Да ли је Ликиније прогонио хришћане само као хришћане или као Константинове политичке присталице?

28 Такође, има се у виду сукоб Константина и Ликинија када је Ликиније из војске отпустио официре хришћане плашећи се да су верни његовом политичком супарнику Константину, о чему сведочи Јевсевије Кесаријски, *Живот Константинов 1*, 56. Јевсевије Кесаријски, *Црквена историја*, 10,8.

29 Епископ Никодим Милаш, *Правила 1*, 217–218.

хришћани“, односно били су они који су слушали хришћанску поуку која је обавезно претходила самом Крштењу.

Правило 15. и 16. баве се клирицима, односно епископима, презвитерима и ђаконима који су по старом обичају рукополагани са назначењем, односно за одређено место или град. У време сложених аријанских смутњи долазило је до честих премештања и померања клирика („из града у град“ - дакле, у једној епископији која је могла имати више градова, што је изазивало велике нереде у Цркви. Епископ је могао променити град, ако то по великој потреби одлучи сабор епископа. За презвитере и ђаконе, када је реч о премештају, одлучује надлежни епископ. Уколико остану у граду за који нису одређени и оглуше се о опомену свог епископа те и даље остану тамо, могли су бити третирано као обични верници, а не као презвитери и ђакони. Теодор Валсамон помиње епископово отпусно писмо којим се потврђује да је дотични рукоположен, што је свакако био редовни начин комуникације у раној Цркви³⁰.

Канон 17. опет има у виду клирике и чистоту њиховог живота. Овде је реч о позајмљивању новца уз обавезни постотак, односно камату. Вероватно је овај порок био раширен међу свештенством, јер ово правило до појединости разматра овај проблем. Постотак према тумачењу Јована Зонаре³¹ и Теодора Валсамона, износила је 12%. У другом делу канона има се у виду давање новца на зајам уз половину постотка, односно 6%. Наиме, догађало се да свештено лице неке уступи новац да обави позајмицу, али овога пута уз половину камате. И овај вид каматарења строго се забрањује свештенству под претњом извргнућа из клира. Овим се само потврђује древна пракса у Цркви која забрањује каматарење, на супрот онога што је било на нази по римским државним законима или пракси која је постојала у јеврејским заједницама која је дозвољавала каматарење Јевреја са нејеврејима, али не и међусобно³².

Следећи 18. канон говори о месту и служби ђакона у свештеном клиру Цркве. Ђаконска служба је древна и у Цркви по много чему незаменљива. Овај канон само говори о добром поретку међу клирицима у свештеном олтару. У евхаристијском приносу ђакони су „служитељи Епископу“ и „нижи су од презвитера“. Ђакони се причешћују после свештеника, односно примају Причешће од презвитера или епископа. Нарушавање овог освештаног литургијског поретка забрањено је у овом правилу лишењем ђаконства.

Правило 19 говори о јеретцима павлинианистима који постоје још од половине 3. века. Ради се присталицама бившег епископа Павла Самосатског³³, који је погрешно учио о хришћанској вери у једног Бога као Свету Тројицу. Сматрао је да је Бог један, монарх, самац, и да је срамотно говорити о Богу као тројичном бићу, јер га је то подсећало на вишебожје – многобоштво. Такође, по његовом мишљењу, Господ Христос је рођен од Свете Дјеве Марије као обичан човек који се током живота усавршио и био од Бога обдарен изобиљем благодати. Сматра се с правом да је оваквим својим учењем инспирисао, скоро једну стотину година касније Фотина епископа у Сирмијуму (Сремска Митровица), који је као јеретик осуђен и збачен са

---

30 *Правила*, 53. P. L'Huillier, Ibid, 74.

31 *Правила*, 59–61.

32 P. L'Huillier, Ibid, 76.

33 Епифаније Кипарски, *Против јереси*, 65, ПГ 42, 12–29; Јевсевије Кесаријски, *Црквена историја* 7,29 – Павлин је дошао за епископа у Антиохију после смрти епископа Димитријана око 261. године. Као јеретик, осуђен је први пут на локалном сабору у Антиохији 264. године, а коначна осуда је уследила 268. године. Пошто није хтео да напусти епископску катедру и град, морала је да интервенише војска цара Аурелијана 272. године (Јевсевије, *Исто*, 7,30).

катедре чак и од стране самих аријанаца³⁴. Пошто су одбацивали веру у Свету Тројицу њихово крштавање није Света тајна, а самим тим и њихово свештенство није важеће³⁵, како с правом констатује Јован Зонара. Они од павлиниана који желе да приђу Цркви крштавани су као незнабожци, а који су били достојни могли су примити и Свету тајну свештенства. Дакле, њихово наводно крштење и свештенство за Цркву били су неважећи.

Правило, такође, помиње и жене ђаконисе, које су то постајале, према Ј. Зонари после 40. године живота, наравно ако су достојне. Из овог правила се исто тако види да су се ђаконисе од осталих верника – лаика разликовале само по оделу, које су добијале по благослову надлежног епископа. Служба ђакониса позната је у Цркви од почетка: у току прогона посећивале су заробљене жене хришћанке у тамницама и затворима, давале су хришћанске поуке женским особама и деци, помажу епископима и свештеницима приликом крштавања особа женског пола као и при Светој тајни миропомазања. Посебно је била запажена улога жена у Цркви на подручју Сирије одакле је Павле дошао за епископа у Антиохију. Вероватно је за Антиохију таква пренаглашена улога жена у црквеном животу била упадљива и доводила се у везу са Павлом Самосатским. Отуда се исто правило (19) овог Сабора бави и павлинијанима и ђаконисама. Правило једноставно констатује да ђаконисе не припадају клиру, односно свештенству³⁶. Достојне женске особе у овај чин увођене су обичним полагањем руку епископа. Ако се пак догоди да неко од православних оде у павликијанисте, а потом жели да се врати у Цркву кроз покајање, такав, по мишљењу канонисте Теодора Валсамона, није поново крштаван – (већ је крштен), већ је само примао тајну Миропомазања. Догодили се да неко од православних прими павликијанско „крштење“, по истом тумачу, он је постајао истински павликијаниста и ако жели да се врати Цркви, морао је бити крштен. Исти поступак је примењиван и за хришћане који су прелазили у мухамеданство, па се враћају Цркви³⁷.

Најзад, последње 20. правило има у виду прослављање Недеље, Дана Господњег, као дана Христовог и нашег васкрсења. То је први или осми Дан, слика вечног и незалазног дана вечног царства Божијег, односно Васкрсења и вечног живота у Христу Исусу Господу нашем. Тога дана хришћани се моле стојећи – устајући, као што је Господ Христос устао из животног Гроба. Исто правило важи и за дане Свете Педесетнице – од Васкрса до Духова.

Закључак

Макар и летимичан преглед правила Првог васељенског сабора (325. године) даје нам јасан увид у унутрашњи живот и поредак Цркве, не само почетком 4. века. Највише је правила која говоре о свештенству, што је разумљиво ако се има у виду светотајински живот Цркве и њених чланова. Војујућа Црква (*ecclesia militans*) овде на земљи има своју окосницу управо у клиру. Ко је и под којим условима могао постати свештено лице, какав је живот клирика, најважније је питање које се није могло заобићи.

---

34 P. L'Huillier, *Ibid*, 80.

35 *Правила*, 70.

36 Епифаније Кипарски, *Против јереси*, 79; P. L'Huillier, *Ibid*, 81. С. Тројицки, *Чему нас уче канони Првог васељенског сабора*, Хришћански живот 1(1925), 238–239, сматра да ђаконисе имају само хиротесију.

37 *Правила*, 72–73.

Друга група питања која су присутна у правилима овог Сабора јесу расколи и јереси, који су углавном наслеђени из претходног доба и последица су, или прогона Цркве, или су плод живота и постојања Цркве у објективној слободи у Римском царству, када се све више као изазовно постављало питање како хришћани, односно Црква, користи објективно јој дату слободу, не само Миланским едиктом (313). С друге стране, мора се, исто тако, имати у виду да правила Првог васељенског сабора углавном нису нова, она најчешће следе „старим обичајима“ или пак „правилима“ која у Цркви већ постоје, да ли у виду записаних правила или неписаног поретка који има снагу усменог Предања које је све више, у новим околностима, и записано у виду канона или правила.

Литература

- Правила свјатих вселенских соборов с толкованијами*, Москва 2000.
- Епископ Никодим (Милаш), *Правила православне Цркве с тумачењима 1-2*, Нови Сад 1895.
- М. М. Петровић, *Законоправило Светога Саве на српскословенском и српском језику 1*, Манастир Жича 2004.
- С. Тројицки, *Чему нас уче канони Првог Васељенског сабора*, Хришћански живот 1(1925), 225–245.
- Р. Поповић, *Васељенски сабори – одабрана документа*, књ. 1, Београд 2012.
- Епифаније Кипарски, *Против јереси*, ПГ 41 и 42.
- Свети Јован Златоусти, *Дела*, књ. 1, прев. са грчког Д. Лучић, Ниш 2013.
- Блажени Јероним, *De viris illustribus*, ПЛ 23, 633–760; *О знаменитим мужевима*, Шибеник 2007.
- Egerie, *Journal de voyage*, Р. Maraval, Sources chretiennes, 296, Paris, српски превод, Хахи Драгољуб Стојановић Никац, *Прва ходочашћа у Свету Земљу*, Београд 2003.
- Сократ Схоластик, *Црквена историја*, ПГ 67, 9-842.
- Јевсевије Кесаријски, *Црквена историја*, ПГ 20, 46-906.
- Епископ Атанасије (Јевтић), *Патрологија 2*, Београд 1984.
- Епископ Атанасије (Јевтић), *Свештени канони Цркве*, прев. са грчког и црквенословенског, Београд 2005.
- Peter L'Huillier, *The Church of the ancient councils*, New York, 2000.

Radomir Popović

ECCLESIASTICAL CIRCUMSTANCES IN THE TIME OF CONSTANTINE THE GREAT IN LIGHT OF THE CANONS OF THE COUNCIL OF NICEA

Even a quick glance at the regulations of the First Ecumenical Council (AD 325) gives us a clear insight into the internal life and order of the Church, not only in early 4th century. Most regulations pertain to the clergy, which one can understand, having in mind the sacramental life of the Church and her members. The “military church” (*ecclesia militans*) here on earth is grounded precisely in the clergy. Who and under what conditions could become a priest, what the life of priests was like – was the most important question, one which could not be avoided.

The second group of questions present in the regulations of this Council are schisms and heresies, which were mostly inherited from a previous period and were a consequence of either the persecutions against the Church or the life and existence of the Church in the objective freedom in the Roman Empire, when there was a growing question of how Christians, i.e. the Church, were using the freedom they had been objectively given, not only through the Edict of Milan (313). On the other hand, one should also have in mind that most regulations of the First Ecumenical Council were not quite new, that they derived from “old customs” or “rules” that already applied in the Church, whether as written rules or as an unwritten order, a handed down, oral Legacy, which in the new circumstances was beginning to get written down as canons or regulations.

